

ZAKŁAD SŁUŻBY PREWENCYJNEJ

79

MATERIAŁY DYDAKTYCZNE

Anna Rybicka-Nowek

WYBRANE ZAGADNIENIA Z ZAKRESU PRAW CZŁOWIEKA
Poradnik dla nauczyciela policyjnego

CENTRUM SZKOLENIA POLICJI

Legionowo 2012

Wydawnictwo Centrum Szkolenia Policji w Legionowie
Nakład 40 egz.

SPIS TREŚCI

Wstęp	5
1. Źródła praw człowieka	7
1.1. Rys historyczny	7
1.2. Źródła praw człowieka w prawodawstwie polskim oraz organy administracji państwowej czuwające nad ich przestrzeganiem	8
1.3. Prawa człowieka	9
1.4. Charakterystyka praw człowieka	10
2. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (1948)	12
3. Słownik terminologii dotyczącej praw człowieka	16
Bibliografia	18

WSTĘP

Prawa człowieka – czy w ogóle są? Skąd się biorą? Co to są prawa człowieka? Co robi szkolnictwo policyjne w celu podniesienia świadomości policjantów z zakresu praw człowieka? Czy nasi policjanci byli właściwie przygotowani do przyjęcia kibiców z całego świata? Czy znane i właściwie rozumiane było przez nich słowo tolerancja? Takie i wiele innych pytań zadawaliśmy sobie w obawie przed Euro 2012. Turniej piłki nożnej był dla Policji ogromnym wyzwaniem, a jednocześnie sprawdzianem naszego człowieczeństwa wobec innych ludzi różniących się kolorem skóry czy wyznaniem religijnym.

Ogromne znaczenie dla sprawności i skuteczności działania Policji ma poszanowanie praw człowieka, godności ludzkiej, a także praworządności i apolityczności. Etyka Policji powinna definiować sens moralnych sposobów swej działalności i wedle nadrzędnych wartości i celów, tj.: ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego opartego na bezwzględny przestrzeganiu moralności demokratycznego społeczeństwa obywatelskiego, prawdy i prawa oraz samodzielności i racjonalizacji działań.

Policja jest zbiorowością zhierarchizowaną i podporządkowaną, z własnym etosem zawodowym wytworzonym w historii i z własną historią, podlega również moralności ogólnej. Działa jednak w rzeczywistości pełnej społeczności, które pośrednio lub bezpośrednio wpływają na bezpieczeństwo wewnętrzne społeczeństwa i państwa.

Zawód policjanta należy do wąskiej grupy profesji, które z jednej strony cieszą się dużym zainteresowaniem społecznym, z drugiej podlegają rygorystycznemu osądowi i ocenie. Społeczno-moralny wizerunek Policji, w świetle obiegowych opinii, sprowadza się do wykonywania przez nią zespołu czynności represyjnych, które na każdym kroku podlegają ocenie osobistej i społecznej.

Przedmiotowa publikacja adresowana jest do nauczycieli policyjnych realizujących zajęcia z zakresu praw człowieka na szkoleniu zawodowym podstawowym. Stanowić może także pomoc dydaktyczną dla słuchaczy odbywających szkolenia i kursy w Centrum Szkolenia Policji w Legionowie.

Opracowany materiał składa się z 3 rozdziałów, w których postaram się przybliżyć wiedzę z zakresu praw człowieka w Policji, wyjaśnię pojęcia niezbędne do realizacji zajęć, oraz udzielę odpowiedzi na pytania postawione we wstępie.

1. ŹRÓDŁA PRAW CZŁOWIEKA

1.1. Rys historyczny

Demokratyzacja życia politycznego i społecznego, będąca konsekwencją przełomu politycznego, który nastąpił w 1989 r., pozwoliła Polsce na pełną akceptację międzynarodowych regulacji w dziedzinie ochrony praw człowieka. Efektem tych zmian było ratyfikowanie wielu umów oraz przyjęcie międzynarodowych procedur kontrolnych.

Działania te – poprzez uwiarygodnienie polskiego systemu demokracji, praworządności i praw człowieka – stanowiły ważny krok na drodze do Rady Europy, Paktu Północnoatlantyckiego i Unii Europejskiej.

Idea zwołania Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (od 1995 r.: Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie) narodziła się w latach 60., jako próba przewyciężenia i osłabienia rywalizacji polityczno-wojskowej między państwami Układu Warszawskiego i NATO. Polska była wśród inicjatorów tego spotkania – na forum Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych, 14 grudnia 1964 r., minister spraw zagranicznych Adam Rapacki przedstawił propozycję zwołania konferencji ogólnoeuropejskiej w sprawie bezpieczeństwa i współpracy. Podpisany w sierpniu 1975 r. Akt Końcowy KBWE wyznaczał ramy pokojowej współpracy państw „od Vancouver po Władywostok”. Zaangażowanie w realizację postanowień Aktu oraz aktywna działalność na forum OBWE stały się jednymi z filarów polskiej polityki zagranicznej.

Przyjęcie Aktu Końcowego Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie przyczyniło się do powstawania w ówczesnych państwach socjalistycznych organizacji i ruchów obywatelskich, stawiających sobie za cel działania, obronę praw człowieka. Jednym z nich był **Komitet Obrony Robotników (KOR)**, powstały w reakcji na represje władz państwowych wobec uczestników protestu robotniczego w czerwcu 1976 r. Głównym zadaniem KOR było finansowe i prawne wspieranie prześladowanych robotników. Po ich uwolnieniu, w 1977 r. KOR przekształcił się w Komitet Samoobrony Społecznej „KOR”. Kolejnym ugrupowaniem opozycyjnym był **Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela (ROPCiO)**, działający w latach 1977–1981. Ruch widział możliwość realizacji stawianych sobie celów poprzez zmiany ustrojowe, zmierzające do budowy państwa obywatelskiego oraz uniezależnienie Polski od wpływów ZSRR.

Spśród powstałych wówczas organizacji do chwili obecnej działa **Komitet Helsiński w Polsce**, który od momentu powołania w 1982 roku kontroluje przestrzeganie praw człowieka i podstawowych wolności, gwarantowanych w przyjętych przez Polskę umowach międzynarodowych oraz dokumentach KBWE/OBWE. Komitet jest członkiem Międzynarodowej Helsińskiej Federacji Praw Człowieka z siedzibą w Wiedniu.

Pogarszająca się pod koniec lat 70. sytuacja polityczna i ekonomiczna kraju doprowadziła m.in. do utworzenia przez opozycyjnych działaczy Wolnych Związków Zawodowych. W rezultacie kierowanego przez związki strajku w Stoczni Gdańskiej w 1980 r., za zgodą władz, utworzono **Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność”**. Bardzo szybko „Solidarność” stała się masowym ruchem, liczącym 10 milionów członków. Wprowadzenie w Polsce stanu wojennego w grudniu 1981 r. zahamowało oficjalną aktywność organizacji obywatelskich i pracowniczych, zmuszając je do prowadzenia w podziemiu działalności na rzecz praw człowieka. Wyrazem uznania społeczności międzynarodowej dla poczynań opozycji demokratycznej w Polsce było przyznanie w 1983 r. Pokojowej Nagrody Nobla przywódcy „Solidarności” i późniejszemu prezydentowi Rzeczypospolitej – **Lechowi Wałęsie**¹.

---

¹ *Ochrona praw człowieka w Polsce*, w: *Polska. Oficjalny Portal Promocyjny Rzeczypospolitej Polskiej*, www.poland.gov.pl/Ochrona,praw,czlowieka,w,Polsce,124.html.

1.2. Źródła praw człowieka w prawodawstwie polskim oraz organy administracji państwowej czuwające nad ich przestrzeganiem

Konstytucja RP – fundament wolności oraz praw człowieka i obywatela

Demokratyczna Polska zapewnia swoim obywatelom poszanowanie praw człowieka oraz praw obywatelskich. Gwarancje takie zawarte są w aktach prawnych, spośród których największe znaczenie ma Konstytucja RP, uchwalona w 1997 r. Zgodnie z nią, „przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych” (artykuł 30). Konstytucja RP zapewnia także obywatelom należącym do mniejszości narodowych i etnicznych „wolność zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury” (artykuł 35)².

Ponadto przedmiotową problematykę w sposób bezpośredni lub pośredni regulują niżej wymienione artykuły:

- prawo do własności i dziedziczenia (art. 21);
- prawo do wolności (art. 31);
- równość wobec prawa oraz zakaz dyskryminacji (art. 32);
- równość wobec prawa ze względu na płeć (art. 33);
- prawo do posiadania obywatelstwa polskiego – dla potomków obywateli polskich (art. 34);
- wolność zachowania tożsamości i języka mniejszości narodowych (art. 35);
- prawo obywateli do opieki poza granicami kraju (art. 36);
- prawną ochronę życia (art. 38);
- wolność od poddawania eksperymentom naukowym bez zgody (art. 39);
- wolność od tortur, niehumanitarnego i poniżającego traktowania (art. 40);
- wolność i nietykalność osobista (art. 41);
- prawo do obrony (art. 42);
- prawo do rzetelnego procesu (art. 45);
- prawo do prywatności (art. 47);
- prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami (art. 48);
- prawo do nienaruszalności mieszkania (art. 50);
- prawo do ochrony danych osobowych (art. 51);
- wolność poruszania się po kraju, wyjazdu i powrotu (art. 52);
- wolność wyznania i poglądów (art. 53–54);
- wolność do gromadzenia i zrzeszania się (art. 57–59);
- prawo do równego dostępu do służby publicznej (art. 60);
- prawo do informacji publicznej (art. 61);
- prawo wyborcze, rozumiane jako czynne prawo wyborcze dla obywateli (art. 62);
- prawo petycji (art. 63).

W Polsce konsekwentnie podejmowane są działania, zmierzające do budowania społeczeństwa obywatelskiego. Jednymi z najważniejszych jego elementów jest zgodne z prawem działanie władz oraz funkcjonowanie instytucji, gwarantujących przestrzeganie praw człowieka i obywatela.

Rzecznik Praw Obywatelskich to konstytucyjny organ czuwający nad ochroną praw i wolności zagwarantowanych w Konstytucji i innych aktach normatywnych. Rzecznik Praw Obywatelskich posiada szerokie kompetencje i dysponuje różnymi środkami działania. Dają mu one możliwość skutecznego występowania w interesie każdego obywatela, którego prawa zostaną w jakikolwiek sposób naruszone.

Polski **Parlament** jest wyczulony na kwestie ochrony praw człowieka. Dowodzą tego podejmowane przez niego działania. Do kompetencji Sejmowej Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka należą sprawy przestrzegania prawa i praworządności oraz praw człowieka. Przez Sejm, za zgodą Senatu, powoływany jest Trybunał Konstytucyjny, czuwający nad tworzonym w Polsce prawem. Dbą także o zgodność ustaw i przepisów z międzynarodowymi umowami, ratyfikowanymi przez państwo polskie. Jest także

---

² Tamże.

organem, do którego każdy – „czyje konstytucyjne wolności lub prawa zostały naruszone”, jak głosi artykuł 79 Konstytucji RP – ma prawo wnieść tzw. skargę konstytucyjną. Gwarantem poszanowania praw ludzkich i obywatelskich są także niezależne i niezawisłe sądy.

Helsińska Fundacja Praw Człowieka w Polsce

Rok 1989 był przełomowym dla wszystkich organizacji pozarządowych. Powstała wówczas m.in. polska struktura Amnesty International, będąca częścią światowego ruchu działającego w oparciu o idee Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka. W tym samym roku rozpoczęła także działalność Helsińska Fundacja Praw Człowieka w Polsce, niezależny instytut edukacyjno-badawczy. Obecnie Helsińska Fundacja Praw Człowieka jest w Europie jedną z najbardziej doświadczonych i profesjonalnie działających organizacji pozarządowych zajmujących się prawami człowieka³.

1.3. Prawa człowieka na arenie międzynarodowej

Polska, jako członek pierwotny **Organizacji Narodów Zjednoczonych**, ratyfikowała jeszcze przed 1989 r. znaczną część umów międzynarodowych dotyczących ochrony praw człowieka. Jednak dopiero przywrócenie demokracji zaowocowało uznaniem tych praw za obszar zainteresowania społeczności międzynarodowej, a nie – jak w czasach PRL – wewnętrznej sprawy każdego państwa. Polska ratyfikowała Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, składające się na Pakty Praw Człowieka ONZ. Wśród konwencji praw człowieka przyjętych w systemie Narodów Zjednoczonych na uwagę zasługuje fakt, iż dwie spośród z nich opracowano z inicjatywy Polski. Były to „Konwencja o niestosowaniu przedawnienia wobec zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości” oraz „Konwencja o prawach dziecka”. Ich przyjęcie przez społeczność międzynarodową uznać należy za sukces polskiej dyplomacji.

W 2002 r. przewodnictwo w **Komisji Praw Człowieka ONZ** po raz drugi powierzono przedstawicielowi Polski (pierwszy raz miało to miejsce w 1972 r.). Krok ten świadczy o uznaniu dla aktywności Polski i jej wkładu w ochronę praw człowieka na przestrzeni ostatnich 10 lat. Na wielkie znaczenie tej decyzji wskazał Minister Spraw Zagranicznych, Włodzimierz Cimoszewicz, stwierdzając w swoim oficjalnym wystąpieniu sejmowym, iż „przewodnictwo w Komisji powinniśmy wykorzystać do nadania szczególnej roli problemom praw człowieka w naszej polityce zagranicznej”.

Najbardziej zaawansowany system standardów i ochrony praw człowieka stworzony został w ramach **Rady Europy**. Polska została przyjęta do tej organizacji w 1991 r., po spełnieniu trzech statutowych wymogów: wprowadzenia demokracji reprezentatywnej i pluralistycznej, przestrzegania praworządności oraz podstawowych praw i wolności człowieka. Wraz z oficjalnym przystąpieniem do Rady Europy, Polska przyjęła Europejską Konwencję o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, a następnie złożyła deklarację o uznaniu kompetencji Europejskiej Komisji Praw Człowieka oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Działania te oznaczały akceptację przez Polskę całego systemu konwencyjnego z jego wysokimi standardami merytorycznymi i kontrolnymi oraz rozwiniętego na przestrzeni wielu lat orzecznictwa Europejskiej Komisji i Trybunału Praw Człowieka. Polska przystąpiła ponadto do Europejskiej Konwencji o zapobieganiu torturom oraz niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu oraz Europejskiej Karty Społecznej. Ratyfikacja Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności przyniosła polskim obywatelom pełne prawo do wnoszenia indywidualnych skarg przed **Europejski Trybunał Praw Człowieka**.

Polska jest także członkiem wielu ugrupowań regionalnych lub subregionalnych. Jako uczestnik KBWE/OBWE zaakceptowała wszystkie postanowienia przyjętych dokumentów w ramach tzw. ludzkiego wymiaru, odnoszące się do zasad demokracji reprezentatywnej, praworządności oraz praw człowieka. Polska uczestniczy od 1991 r. w pracach Inicjatywy Środkoeuropejskiej. W jej ramach bierze aktywny udział w pracach grupy roboczej do spraw mniejszości. Polska jest sygnatariuszem wypracowanego

---

³ Tamże.

w 1994 r. instrumentu ISE o ochronie mniejszości narodowych. Polska uczestniczy też bardzo aktywnie w pracach grupy roboczej do spraw wspomagania instytucji demokratycznych powołanej przez **Radę Państw Morza Bałtyckiego**. W 1994 r. utworzono ponadto urząd Komisarza do spraw Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka, w tym Praw Osób Należących do Mniejszości Narodowych. Zaangażowanie w działalność **Międzynarodowej Organizacji Pracy** przyniosło ratyfikowanie przez Polskę wszystkich konwencji, zaliczanych do tzw. twardego rdzenia ochrony praw człowieka. Znalazły się wśród nich Konwencja dotycząca wolności związkowej i ochrony praw związkowych, Konwencja dotycząca zniesienia pracy przymusowej oraz Konwencja dotycząca dyskryminacji w zakresie zatrudnienia i wykonywania zawodu. Jeśli idzie o UNESCO, **Polska ratyfikowała jedną z jej podstawowych konwencji dotyczących** ochrony praw człowieka – Konwencję w sprawie zwalczania dyskryminacji w dziedzinie oświaty⁴.

1.4. Charakterystyka praw człowieka

Prawa człowieka są fundamentem demokracji, społeczeństwa demokratycznego, wolności, sprawiedliwości oraz pokoju. Bez praw człowieka oraz świadomości tych praw ludzie nie mogą żyć w poszanowaniu godności. Źródłem praw człowieka jest godność osobowa człowieka. Prawa człowieka są takie same dla wszystkich ludzi bez względu na rasę, płeć, wyznanie, pochodzenie etniczne, przekonania polityczne lub inne, pochodzenie społeczne, pochodzenie narodowe, orientację seksualną.

Prawa indywidualne: pojedynczy człowiek. To prawa jednostki należącej do grupy np.: mniejszości narodowych.

Prawa niezbywalne: żadna władza nie może ich odebrać, tak jak żadna osoba nie może zrzec się swoich praw czy zrezygnować z nich. Ludzie posiadają prawa człowieka, nawet jeśli nie uznają tego prawa w ich kraju czy wtedy gdy są one naruszane.

Prawa przyrodzone: istnieją niezależnie od woli władzy czy przepisów praw państwa ich nie nadaje, a jedynie tworzy system ich ochrony przysługują one każdej osobie z racji urodzenia, faktu bycia człowiekiem.

Prawa powszechne: są takie same dla każdego człowieka na całym świecie. Niezależnie od wyznaczonych wartości, religii czy kultury, każdy ma prawo do życia, bezpieczeństwa czy wolności osobistej.

Prawa naturalne: człowiek posiada je z racji godności osobowej, człowieczeństwa, a nie z powodu czyjejś decyzji czy nadania.

Prawa człowieka mogą być ograniczone, ale tylko w bardzo ściśle określonych sytuacjach, definiowanych zwykle w dokumentach międzynarodowych lub konstytucjach poszczególnych państw (np: ze względu na ochronę przez państwo określonych wartości, albo ze względu na zagrożenia takie jak wojna czy bezpieczeństwo publiczne).

Istnieją jednak prawa, które są prawami absolutnymi (nie można ich ograniczyć w żadnym przypadku). **Jest to wolność od tortur i wolność od niewolnictwa.**

Prawa człowieka można podzielić na:

- **prawo materialne** – to konkretne wolności i prawa przysługujące człowiekowi, oraz
- **prawa proceduralne** – to określone gwarancje oraz związane z nimi instytucje pozwalające jednostce uzyskać od rządzących przestrzegania wolności i realizację praw.

Prawa człowieka w konstytucjach państw pojawiły się w XIX wieku, a w dokumentach międzynarodowych są formowane dopiero po zakończeniu II wojny światowej. Jednak sama idea jest dużo starsza. Ludzkość bardzo długo dojrzywała do sformułowania praw człowieka w obecnym kształcie.

Twórcami współczesnej doktryny praw człowieka stali się myśliciele oświecenia, tacy jak James Locke, Jean Jacques Rousseau, Immanuel Kant czy Monteskiusz. Stworzyli oni teorię praw naturalnych, a także umowy społecznej, która jest źródłem władzy państwowej.

---

⁴ Tamże.

Po II wojnie światowej powstało wiele organizacji międzynarodowych, które za cel swoich działań, przyjęły promowanie i zapewnianie poszanowania praw człowieka i podstawowych wolności przysługujących każdej jednostce.

Zaczęły funkcjonować międzynarodowe standardy praw człowieka wyznaczające zasady postępowania państw całego świata.

ONZ – Powszechna Deklaracja Praw Człowieka

ONZ powstało na mocy postanowień Konferencji w San Francisco, zakończonej 26 czerwca 1945 r. Jest to organizacja międzynarodowa o ogólnoświatowym zasięgu, skupiająca dzisiaj 191 państw. Swoje działania opiera na postanowieniach Karty Narodów Zjednoczonych. W ramach tej organizacji 10 grudnia 1948 r. została przyjęta Powszechna Deklaracja Praw Człowieka.

2. POWSZECHNA DEKLARACJA PRAW CZŁOWIEKA (1948)⁵

Preambuła

Trzecia Sesja Ogólnego Zgromadzenia ONZ, obradująca w Paryżu, uchwaliła 10 grudnia 1948 r. jednomyślnie Powszechną Deklarację Praw Człowieka. Dokument ten stanowi niewątpliwie jedno z największych i najtrwalszych osiągnięć ONZ. Przetłumaczona na większość języków świata Powszechna Deklaracja Praw Człowieka zbiera oraz porządkuje osiągnięcia i postulaty człowieka, który od wielu setek lat toczy nie skończoną jeszcze walkę o swoją wolność i swoją godność.

ZWAŻYWSZY, że uznanie przyrodzonej godności oraz równych i niezbywalnych praw wszystkich członków wspólnoty ludzkiej jest podstawą wolności, sprawiedliwości i pokoju świata,

ZWAŻYWSZY, że nieposzanowanie i nieprzestrzeganie praw człowieka doprowadziło do aktów barbarzyństwa, które wstrząsnęły sumieniem ludzkości, i że ogłoszono uroczyste jako najwznioślejszy cel ludzkości dążenie do zbudowania takiego świata, w którym ludzie korzystać będą z wolności słowa i przekonań oraz z wolności od strachu i nędzy,

ZWAŻYWSZY, że konieczne jest zawarowanie praw człowieka przepisami prawa, aby nie musiał – doprowadzony do ostateczności – uciekać się do buntu przeciw tyranii i uciskowi,

ZWAŻYWSZY, że konieczne jest popieranie rozwoju przyjaznych stosunków między narodami,

ZWAŻYWSZY, że Narody Zjednoczone przywróciły swą wiarę w podstawowe prawa człowieka, godność i wartość jednostki oraz w równouprawnienie mężczyzn i kobiet, oraz wyraziły swe zdecydowanie popierania postępu społecznego i poprawy warunków życia w większej wolności,

ZWAŻYWSZY, że Państwa Członkowskie podjęły się we współpracy z Organizacją Narodów Zjednoczonych zapewnić powszechne poszanowanie i przestrzeganie praw człowieka i podstawowych wolności,

ZWAŻYWSZY, że jednakowe rozumienie tych praw i wolności ma olbrzymie znaczenie dla ich pełnej realizacji,

ZGROMADZENIE OGÓLNE ogłasza Uroczyste niniejszą Powszechną Deklarację Praw Człowieka jako wspólny najwyższy cel wszystkich ludów i wszystkich narodów, aby wszyscy ludzie i wszystkie organy społeczeństwa – mając stale w pamięci niniejszą Deklarację – dążyły w drodze nauczania i wychowywania do rozwijania poszanowania tych praw i wolności i aby zapewniły za pomocą postępowych środków o zasięgu krajowym i międzynarodowym powszechne i skuteczne uznanie i stosowanie tej Deklaracji zarówno wśród narodów Państw Członkowskich, jak i wśród narodów zamieszkujących obszary podległe ich władzy.

Artykuł 1

Wszyscy ludzie rodzą się wolni i równi pod względem swej godności i swych praw. Są oni obdarzeni rozumem i sumieniem i powinni postępować wobec innych w duchu braterstwa.

Artykuł 2

Każdy człowiek posiada wszystkie prawa i wolności zawarte w niniejszej Deklaracji bez względu na jakiegokolwiek różnicę rasy, koloru, płci, języka, wyznania, poglądów politycznych i innych, narodowości, pochodzenia społecznego, majątku, urodzenia lub jakiegokolwiek innego stanu.

Nie wolno ponadto czynić żadnej różnicy w zależności od sytuacji politycznej, prawnej lub międzynarodowej kraju lub obszaru, do którego dana osoba przynależy, bez względu na to, czy dany kraj lub obszar jest niepodległy, czy też podlega systemowi powiernictwa, nie rządzi się samodzielnie lub jest w jakikolwiek sposób ograniczony w swej niepodległości.

Artykuł 3

Każdy człowiek ma prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa swej osoby.

---

⁵ *Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (1948)*, w: *Wikipedia*, [pl.wikisource.org/wiki/Powszechna_Deklaracja_Praw_Człowieka_\(1948\)](http://pl.wikisource.org/wiki/Powszechna_Deklaracja_Praw_Człowieka_(1948)).

Artykuł 4

Nie wolno nikogo czynić niewolnikiem ani nakładać na nikogo służebności; niewolnictwo i handel niewolnikami są zakazane we wszystkich swych postaciach.

Artykuł 5

Nie wolno nikogo torturować ani karać lub traktować w sposób okrutny, nieludzki lub poniżający.

Artykuł 6

Każdy człowiek ma prawo do uznawania wszędzie jego podmiotowości prawnej.

Artykuł 7

Wszyscy są równi wobec prawa i mają prawo, bez jakiegokolwiek różnicy, do jednakowej ochrony prawnej. Wszyscy mają prawo do jednakowej ochrony przed jakąkolwiek dyskryminacją, będącą pogwałceniem niniejszej Deklaracji, i przed jakimkolwiek narażeniem na taką dyskryminację.

Artykuł 8

Każdy człowiek ma prawo do skutecznego odwoływania się do kompetentnych sądów krajowych przeciw czynom stanowiącym pogwałcenie podstawowych praw przyznanych mu przez konstytucję lub przez prawo.

Artykuł 9

Nikogo nie wolno samowolnie aresztować, zatrzymać lub wygnać z kraju.

Artykuł 10

Każdy człowiek ma na warunkach całkowitej równości prawo, aby przy rozstrzygnięciu o jego prawach i zobowiązaniach lub o zasadności wysuwanego przeciw niemu oskarżenia o popełnienie przestępstwa być słuchanym sprawiedliwie i publicznie przez niezależny i bezstronny sąd.

Artykuł 11

1. Każdy człowiek oskarżony o popełnienie przestępstwa ma prawo, aby uznawano go za niewinnego dopóty, dopóki nie udowodni mu się winy zgodnie z prawem podczas publicznego procesu, w którym zapewniono mu wszystkie konieczne środki obrony.

2. Nikt nie może być skazany za przestępstwo z powodu działania lub zaniechania nie stanowiącego w chwili jego dokonania przestępstwa według prawa krajowego lub międzynarodowego. Nie wolno także wymierzać kary wyższej niż ta, która była przewidziana w chwili popełnienia przestępstwa.

Artykuł 12

Nie wolno ingerować samowolnie w czyjekolwiek życie prywatne, rodzinne, domowe, ani w jego korespondencję, ani też uwłaczać jego honorowi lub dobremu imieniu. Każdy człowiek ma prawo do ochrony prawnej przeciwko takiej ingerencji lub uwłaczaniu.

Artykuł 13

1. Każdy człowiek ma prawo swobodnego poruszania się i wyboru miejsca zamieszkania w granicach każdego Państwa.

2. Każdy człowiek ma prawo opuścić jakikolwiek kraj, włączając w to swój własny, i powrócić do swego kraju.

Artykuł 14

1. Każdy człowiek ma prawo ubiegać się o azyl i korzystać z niego w innym kraju w razie prześladowania.

2. Nie można powoływać się na to prawo w przypadku ścigania wszczętego rzeczywiście z powodu popełnienia przestępstwa pospolitego lub czynu sprzecznego z celami i zasadami Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Artykuł 15

1. Każdy człowiek ma prawo do posiadania obywatelstwa.
2. Nie wolno nikogo pozbawiać samowolnie obywatelstwa ani nikomu odmawiać prawa do zmiany obywatelstwa.

Artykuł 16

1. Mężczyźni i kobiety bez względu na jakiegokolwiek różnice rasy, narodowości lub wyznania mają prawo po osiągnięciu pełnoletności do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny. Mają oni równe prawa w odniesieniu do zawierania małżeństwa, podczas jego trwania i po jego ustaniu.
2. Małżeństwo może być zawarte jedynie za swobodnie wyrażoną pełną zgodą przyszłych małżonków.
3. Rodzina jest naturalną i podstawową komórką społeczeństwa i ma prawo do ochrony ze strony społeczeństwa i Państwa.

Artykuł 17₁

1. Każdy człowiek, zarówno sam jak i wspólnie z innymi, ma prawo do posiadania własności.
2. Nie wolno nikogo samowolnie pozbawiać jego własności.

Artykuł 18

Każdy człowiek ma prawo wolności myśli, sumienia i wyznania; prawo to obejmuje swobodę zmiany wyznania lub wiary oraz swobodę głoszenia swego wyznania lub wiary bądź indywidualnie, bądź wspólnie z innymi ludźmi, publicznie i prywatnie, poprzez nauczanie, praktykowanie, uprawianie kultu i przestrzeganie obyczajów.

Artykuł 19

Każdy człowiek ma prawo wolności opinii i wyrażania jej; prawo to obejmuje swobodę posiadania niezależnej opinii, poszukiwania, otrzymywania i rozpowszechniania informacji i poglądów wszelkimi środkami, bez względu na granice.

Artykuł 20

1. Każdy człowiek ma prawo spokojnego zgromadzania i stowarzyszania się.
2. Nikogo nie można zmuszać do należenia do jakiegosć stowarzyszenia.

Artykuł 21

1. Każdy człowiek ma prawo do uczestniczenia w rządzeniu swym krajem bezpośrednio lub poprzez swobodnie wybranych przedstawicieli.
2. Każdy człowiek ma prawo równego dostępu do służby publicznej w swym kraju.
3. Wola ludu jest podstawą władzy rządu; wola ta wyraża się w przeprowadzanych okresowo rzetelnych wyborach, opartych na zasadzie powszechności, równości i tajności, lub na innej równorzędnej procedurze, zapewniającej wolność wyborów.

Artykuł 22

Każdy człowiek ma jako członek społeczeństwa prawo do ubezpieczeń społecznych; ma również prawo do urzeczywistniania – poprzez wysiłek narodowy i współpracę międzynarodową oraz zgodnie z organizacją i zasobami każdego Państwa – swych praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych, niezbędnych dla jego godności i swobodnego rozwoju jego osobowości.

Artykuł 23

1. Każdy człowiek ma prawo do pracy, do swobodnego wyboru pracy, do odpowiednich i zadowalających warunków pracy oraz do ochrony przed bezrobociem.
2. Każdy człowiek, bez względu na jakiegokolwiek różnice, ma prawo do równej płacy za równą pracę.
3. Każdy pracujący ma prawo do odpowiedniego i zadowalającego wynagrodzenia, zapewniającego jemu i jego rodzinie egzystencję odpowiadającą godności ludzkiej i uzupełnianego w razie potrzeby innymi środkami pomocy społecznej.
4. Każdy człowiek ma prawo do tworzenia związków zawodowych i do przystępowania do związków zawodowych dla ochrony swych interesów.

Artykuł 24

Każdy człowiek ma prawo do urlopu i wypoczynku, włączając w to rozsądne ograniczenie godzin pracy i okresowe płatne urlopy.

Artykuł 25

1. Każdy człowiek ma prawo do stopy życiowej zapewniającej zdrowie i dobrobyt jego i jego rodziny, włączając w to wyżywienie, odzież, mieszkanie, opiekę lekarską i konieczne świadczenia socjalne, oraz prawo do ubezpieczenia na wypadek bezrobocia, choroby, niezdolności do pracy, wdowieństwa, starości lub utraty środków do życia w inny sposób od niego niezależny.

2. Matka i dziecko mają prawo do specjalnej opieki i pomocy. Wszystkie dzieci, zarówno małżeńskie, jak i pozamałżeńskie, korzystają z jednakowej ochrony społecznej.

Artykuł 26

1. Każdy człowiek ma prawo do nauki. Nauka jest bezpłatna, przynajmniej na stopniu podstawowym. Nauka podstawowa jest obowiązkowa. Oświata techniczna i zawodowa jest powszechnie dostępna, a studia wyższe są dostępne dla wszystkich na zasadzie równości w zależności od zalet osobistych.

2. Celem nauczania jest pełny rozwój osobowości ludzkiej i ugruntowanie poszanowania praw człowieka i podstawowych wolności. Krzewi ono zrozumienie, tolerancję i przyjaźń między wszystkimi narodami, grupami rasowymi lub religijnymi; popiera działalność Organizacji Narodów Zjednoczonych zmierzającą do utrzymania pokoju.

3. Rodzice mają prawo pierwszeństwa w wyborze nauczania, które ma być dane ich dzieciom.

Artykuł 27

1. Każdy człowiek ma prawo do swobodnego uczestniczenia w życiu kulturalnym społeczeństwa, do korzystania ze sztuki, do uczestniczenia w postępie nauki i korzystania z jego dobrodziejstw.

2. Każdy człowiek ma prawo do ochrony moralnych i materialnych korzyści wynikających z jakiegokolwiek jego działalności naukowej, literackiej lub artystycznej.

Artykuł 28

Każdy człowiek ma prawo do takiego porządku społecznego i międzynarodowego, w którym prawa i wolności zawarte w niniejszej Deklaracji byłyby w pełni realizowane.

Artykuł 29

1. Każdy człowiek ma obowiązki wobec społeczeństwa, bez którego niemożliwy jest swobodny i pełny rozwój jego osobowości.

2. W korzystaniu ze swych praw i wolności każdy człowiek podlega jedynie takim ograniczeniom, które są ustalone przez prawo wyłącznie w celu zapewnienia odpowiedniego uznania i poszanowania praw i wolności innych i w celu uczynienia zadość słusznym wymogom moralności, porządku publicznego i powszechnego dobrobytu demokratycznego społeczeństwa.

3. Z niniejszych praw i wolności nie wolno w żadnym przypadku korzystać w sposób sprzeczny z celami i zasadami Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Artykuł 30

Żadnego z postanowień niniejszej Deklaracji nie można rozumieć jako udzielającego jakiegokolwiek Państwu, grupie lub osobie jakiegokolwiek prawa do podejmowania działalności lub wydawania aktów zmierzających do obalenia któregokolwiek z praw i wolności zawartych w niniejszej Deklaracji.

3. SŁOWNIK TERMINOLOGII DOTYCZĄCEJ PRAW CZŁOWIEKA

ABLEISM – słowo oznaczające uprzedzenia i dyskryminację wobec osób (niepełno)sprawnych.

AGEIZM – dyskryminacja ze względu na wiek. Najczęściej, choć nie zawsze, dotyczy problemów na rynku pracy (tak z jej znalezieniem, jak i utrzymaniem).

BISEKSUALIZM – odczuwanie popędu płciowego lub emocjonalnego do osobników obu płci. Sam termin został wprowadzony około roku 1809 przez botaników i początkowo odnosił się wyłącznie do roślin. Jako określenie orientacji zaczął funkcjonować prawdopodobnie dopiero w XX wieku, kiedy rozpoczęto szersze badania nad ludzką seksualnością

DEMOKRACJA – ustrój polityczny, w którym źródło władzy stanowi wola większości obywateli (sprawują oni rządy bezpośrednio lub za pośrednictwem przedstawicieli). Obecnie powszechną formą ustroju demokratycznego jest demokracja parlamentarna. Gwarantem istnienia demokracji parlamentarnej jest konstytucja (wyjątkiem są Izrael oraz Wielka Brytania, nieposiadające konstytucji spisanej w jednym akcie). Demokracja ma swój początek w Starożytnej Grecji. W znaczący wkład w jej rozwój ma także kultura Starożytnego Rzymu oraz kultura Zachodu (Europa, Ameryka Północna i Południowa). Demokracja została nazwana ostatnią formą rządów i rozpowszechniła się znacząco wokół globu.

DYSKRYMINACJA – to traktowanie pewnych osób lub grup społecznych w inny sposób, zwykle mniej sprawiedliwy, niż innych osób lub grup. Oparta jest ona na uprzedzeniach i etykietowaniu.

HOMOFOBIA – irracjonalny strach przed homoseksualizmem i homoseksualistami, silna niechęć, nieufność, nienawiść i wrogość do osób homoseksualnych.

HOMOSEKSUALNOŚĆ – oznacza, najogólniej rzecz ujmując, zaangażowanie psychoemocjonalne i pociąg seksualny do osób tej samej płci. W 1970 r. Amerykańskie Towarzystwo Psychologiczne skreśliło homoseksualność z międzynarodowej listy zaburzeń psychicznych. Na skutek decyzji z 1990 r. Światowej Organizacji Zdrowia (WHO), do której należy również Polska, wykreślono homoseksualizm z Międzynarodowej Statystycznej Klasyfikacji Chorób i Problemów Zdrowotnych. Z policyjnego punktu widzenia ważny jest zatem fakt, że orientacja seksualna nie powinna być traktowana jako zaburzenie. Swego czasu Polskie Towarzystwo Seksuologiczne wydało oświadczenie, że za fałszywy należy uznać stereotyp geja jako osoby zainteresowanej tylko seksem i szczególnie skłonnej do seksualnego wykorzystywania dzieci.

ISLAMOFOBIA – antyspołeczne uprzedzenie i dyskryminacja w stosunku do islamu i muzułmanów.

KLASIZM – uprzedzenia lub dyskryminacja związana z przynależnością do klasy/warstwy społeczno-ekonomicznej.

KSENOFOBIA – nieuzasadniony lęk i wrogość wobec obcych, mogący prowadzić do zachowań agresywnych, w tym ataków fizycznych na wybrany „obiekt”. „Ksenofobia” dosłownie oznacza strach przed nieznanymi, z greckiego *xenos* – dziwny, oraz *phobos* – strach lub awersja. W niektórych krajach panuje np. obawa przed Romami jako tymi, którzy nie integrują się z większością, mają swoje, często nieakceptowane przez większość, zwyczaje i kulturę.

LGBT – z języka angielskiego oznacza skrót odnoszący się do lesbijek, gejów, osób biseksualnych oraz osób transgenderycznych. W ramach osób transgenderycznych funkcjonują również osoby transseksualne. Zdarza się, że w tym powstałym w latach 60. terminie pojawia się na końcu litera Q, co na ogół oznacza osoby niepewne swojej orientacji seksualnej.

MIZYGONIA – uprzedzenie, nienawiść do kobiet.

MNIEJSZOŚĆ NARODOWA – grupa ludzi zamieszkująca obszar danego państwa, odróżniająca się od większości społeczeństwa językiem, kulturą, pochodzeniem etnicznym bądź religią.

Mniejszość narodowa w odróżnieniu od mniejszości etnicznej posiada lub posiadała własne państwo, które zgodnie z funkcjonalną teorią powstania państwa jest najwyższą formą rozwoju grupy społecznej.

MNIEJSZOŚCI RELIGIJNE (WYZNANIOWE) – mniejszość społeczna jednego wyznania mieszkająca na określonym terenie, na którym większość społeczna (dominująca) jest innego wyznania.

MNIEJSZOŚCI SEKSUALNE (tzw. LGBT) – to odsetek społeczeństwa o orientacji seksualnej innej niż dominująca większość społeczna.

NIETOLERANCJA – brak szacunku dla cudzych praktyk i przekonań. Objawia się niedopuszczaniem do zachowań czy poglądów różniących się od własnych. Leży u podstaw dyskryminacji rasowej i ksenofobii.

RASIZM – zespół poglądów głoszących tezę o nierówności ludzi, który jest podstawą ideologii przyjmującej wyższość jednych ras nad innymi. Przetrawanie tych „wyższych” ras staje się wartością nadrzędną i z racji swej wyższości rasy te dążą do dominowania nad rasami „niższymi”. Rasizm opiera się na przekonaniu, że różnice w wyglądzie ludzi niosą za sobą niezbywalne różnice osobowościowe i intelektualne (różnice w wyglądzie – np. budowa ciała, kolor skóry, kształt głowy).

ROMOFOBIA – dyskryminacja i niechęć w stosunku do Romów.

STEREOTYPY – konstrukcja, proces myślowy, zawierające czynnik poznawczy (zwykle uproszczony) i emocjonalny oraz pewne fałszywe przeświadczenie (wiedzę), dotyczące różnych zjawisk, w tym innych grup społecznych lub ich przedstawicieli. Innymi słowy to przyjęte z góry wyobrażenia, nierzadko tendencyjne na temat wyglądu, zachowań i cech przedstawicieli określonej grupy lub kategorii społecznej (np. osób należących do mniejszości narodowej, osób o orientacji homoseksualnej itp.), a utworzone w wyniku uogólnień opartych na fałszywych, niekompletnych lub niesprawdzonych informacjach.

SEKSIZM – to pogląd, że kobiety i mężczyźni nie są sobie równi lub że nie powinni posiadać równych praw. Zazwyczaj sprowadza się do wiary w wyższość mężczyzn i wynikających z niej dyskryminujących (ale „uzasadnionych”) zachowań wobec kobiet.

TRANSWESTYTYZM (eonizm, metatropizm) – upodobnianie się do osoby płci przeciwnej poprzez ubiór i zachowanie w celu osiągnięcia satysfakcji emocjonalnej (transwestytyzm podwójnej roli) bądź seksualnej (transwestytyzm fetyszystyczny). Jest przedmiotem badań seksuologii, seksuologii klinicznej, psychologii oraz psychiatrii. Na podstawie danych klinicznych można oszacować liczbę transwestytów na nie więcej niż 1% populacji mężczyzn (nie ma prawie żadnych danych dotyczących transwestytyzmu u kobiet).

TRANSSEKSUALIZM – zaburzenie psychiczne, należące do zaburzeń identyfikacji płciowej. Postać zespołu dezaprobaty płci, polegająca na pragnieniu życia i byciu akceptowanym jako osoba płci przeciwnej. Fizycznie transseksualista nie akceptuje swojego ciała, dąży do operacyjnej zmiany płci.

UPRZEDZENIA – to tendencyjna ocena jakiejś grupy, oparta na rzeczywistych lub wyobrażonych właściwościach jej członków/członkiń. Uprzedzenia karmią się negatywnymi stereotypami dotyczącymi jednostek lub grup.

BIBLIOGRAFIA

Ochrona praw człowieka w Polsce, w: *Polska. Oficjalny Portal Promocyjny Rzeczypospolitej Polskiej*, www.poland.gov.pl/Ochrona,praw,czlowieka,w,Polsce,124.html.

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (1948), w: *Wikipedia*, [pl.wikisource.org/wiki/Powszechna_Deklaracja_Praw_Czlowieka_\(1948\)](http://pl.wikisource.org/wiki/Powszechna_Deklaracja_Praw_Czlowieka_(1948)).

Sieć Równości. Portal o Tolerancji i Równym Traktowaniu, www.siecrownosci.gov.pl/slownik-pojec.

Uniwersalny słownik języka polskiego, pod red. prof. S. Dubisza, PWN, Warszawa 2003.